

ФІНАНСИ. ГРОШОВИЙ ОБІГ. КРЕДИТ

УДК 336.02

Наталія Гевкалюк

ОСОБЛИВОСТІ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Міжбюджетні відносини відіграють велику роль при формуванні бюджетів різних рівнів. Реформування бюджетної системи забезпечує повноту і своєчасність наповнення бюджетів за рахунок різних видів податків та зборів і їх раціональний розподіл між ланками бюджетної системи.

В наш час в Україні продовжується формування бюджетної системи, яке було розпочато ще після проголошення незалежності України. Цей процес досить тривалий та непростий. Про це свідчить велика кількість законів, розпоряджень, наказів з приводу реформування бюджетної системи України. Прийняття Бюджетного кодексу в червні 2001 року не вирішило всіх проблем бюджетної системи.

Останнім часом у періодичній та науковій літературі досить часто розглядаються проблеми місцевих бюджетів, особливо в частині формування доходів та видатків. Зокрема, цим питанням присвячені праці таких науковців, як П.Ю.Буряк [2:14], Т.Горват [3:115], О.Я.Лилик [5:30], О.С.Мошенець [6:48], Л.Є.Фрудичко, Н.М.Гайдес [8:226], О.Г.Бережаєв [1:58], О.Б.Каун [4:31], Є.В.Жемеренко [7:24]. Проте визначенню міжбюджетних відносин, їх стану та розвитку, складу та змісту приділяється незначна увага. Автори зазначають спільність рис міжбюджетних відносин у сучасній Україні та за радянських часів, наводять інформацію про досвід розвинених країн в побудові ефективних міжбюджетних відносин, перераховують підходи щодо розподілу доходів між бюджетами різних рівнів, приділяють увагу факторам, які об'єктивно впливають на становлення та розвиток міжбюджетних відносин. Разом з тим, досить обмежено в літературі висвітлено питання щодо реформування існуючих відносин між бюджетами різних рівнів.

Актуальними в наш час залишаються питання про склад доходів та видатків місцевих бюджетів, міжбюджетного регулювання. Особливо гострою залишається проблема наповнення місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків та зборів, а також тих коштів, що залишаються в розпорядженні органів місцевого самоврядування після обов'язкового відрахування частини загальнодержавних податків та зборів. Саме через велику частку таких відрахувань органи місцевого самоврядування не можуть виконувати покладені на них обов'язки із забезпечення населення соціальними послугами і можуть сподіватися лише на бюджетне субсидювання, яке не завжди відповідає потребам.

Тому метою даного дослідження є висвітлення проблем регулювання між бюджетних відносин. Для досягнення поставленої мети насамперед необхідно вирішити такі завдання:

- висвітлення ролі та значення міжбюджетних відносин у командно-адміністративній системі, що передувала діючій ринковій системі;
- зробити порівняльну характеристику історичного розвитку вже існуючих на даний час між бюджетних відносин;
- характеристика складових частини системи між бюджетних відносин;
- розгляд основних форм взаємовідносин між ланками бюджетної системи.

Діючі фінансові відносини, в тому числі практика формування місцевих бюджетів України, зберігають у своїй основі багато елементів старої командно-адміністративної системи. В такій системі, як відомо, держава виступала в ролі головного розпорядника матеріальних та фінансових ресурсів країни. Для фінансування розвитку виробництва, утримання закладів невиробничої сфери у безпосередньому розпорядженні держави була значна частина національного доходу країни.

Бюджети різних рівнів не відігравали активної ролі, вони були лише грошовим виразом планів соціально-економічного розвитку і лише формально були автономними. Гнучка система регулювання доходів місцевих бюджетів слугувала засобом узгодження доходів з плановими видатками, що, в свою чергу, залежали від того, які підприємства і організації перебували в підпорядкуванні у відповідних місцевих органах влади. Кожний бюджет обов'язково одержував кошти, необхідні для щорічного фінансування заходів, які увійшли до народногосподарського плану. Умови формування доходів місцевих бюджетів будь-якого рівня залежали від рішень керівних органів влади. Демократизм бюджетної системи розумівся як максимальний розвиток ініціативи місцевих органів державної влади і управління у виконанні централізованих планових завдань.

В даний час до складу бюджетної системи України входить майже 12 тисяч бюджетів, між якими виникають відносини, що охоплюють великі за обсягом зустрічні потоки бюджетних коштів [3: 250]. Формування бюджетів територіальних громад та регіональних бюджетів, а також міжбюджетних відносин багато в чому залежить від природнокліматичної специфіки регіону, рівня зайнятості населення, рівня доходів населення у регіоні, розвитку соціальної та побутової інфраструктури, економічного розвитку народного господарства та його спеціалізації тощо [9: 39-40].

Найважливішими складовими системи міжбюджетних взаємовідносин в Україні є:

1) розмежування видатків бюджетів відповідно до розподілу повноважень міждержавною владою і місцевим самоврядуванням;

2) забезпечення бюджетів доходами, достатніми для виконання покладених на них завдань;

3) підтримка «бідних» у фінансовому розумінні територій (і відповідних бюджетів);

4) вилучення коштів у відносно «багатих» у фінансовому розумінні територій (з відповідних бюджетів);

5) різні форми відносин, що виникають у процесі виконання бюджетів.

Основою між бюджетних відносин є розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи, проведене відповідно до розподілу повноважень органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування. Проте розмежування доходів проведених на єдиних засадах для бюджетів відповідного рівня, не дає змоги збалансувати абсолютно всі бюджети. Причиною цього є значні відмінності у формуванні доходів та у складі й обсягах видатків бюджетів територіальних утворень, які мають об'єктивний характер та були описані вище.

Остаточне збалансування бюджетів одного рівня, яке не можливо провести лише розмежуванням їхніх доходів і видатків, досягається за допомогою перерозподільних процесів у межах бюджетної системи. Вони є складовими 3 та 4 міжбюджетних відносин. Ці складові становлять зміст поняття «бюджетне регулювання». Бюджетне регулювання – це збалансування бюджетів, які входять до складу бюджетної системи. Окрім перерозподілу бюджетних ресурсів, зумовленого нерівномірним розвитком територій та дією інших об'єктивних факторів, між окремими ланками бюджетної системи виникають відносини в процесі виконання бюджетів (пункт 5).

В Україні на сучасному етапі існує чотири форми взаємовідносин між ланками бюджетної системи:

- бюджетне субсидіювання;
- вилучення коштів;
- бюджетні позички;
- взаємні розрахунки бюджетів.

Розглянемо детальніше зазначені форми взаємовідносин.

Бюджетне субсидіювання — передача коштів з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня з метою надання фінансової допомоги.

Існує три види бюджетного субсидіювання:

- бюджетні субсидії;
- бюджетні дотації;
- бюджетні субвенції.

Бюджетна субсидія може бути цільовою (на конкретні видатки) і знеособленою. Вона не пов'язується фінансовим станом бюджету, який її отримує.

Бюджетна субвенція — різновид цільової субсидії, яка передбачає участь у фінансуванні певних заходів і програм бюджету, що її видає, та бюджету, що її отримує.

Бюджетна дотація - цільова фінансова допомога на покриття дефіциту відповідного бюджету [8: 124].

Особливим видом субсидіювання є встановлена Бюджетним кодексом України дотація вирівнювання.

Дотація вирівнювання - міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який його отримує [1:58]. Суть дотації вирівнювання полягає в тому, що таким способом забезпечується можливість здобуття освіти доступ до програм охорони здоров'я та соціального захисту громадян України однаковою мірою незалежно від регіону проживання. Кожен регіон, кожна окрема територія мають, з одного боку, однакові можливості отримання доходу, з іншого боку, кількість споживачів послуг є різною. Запровадження системи вирівнювання відповідає принципам Європейської Хартії про місцеве самоврядування.

Вилучення коштів є явищем, зворотним до дотації, тобто це передача коштів бюджетного надлишку з бюджетів нижчого рівня до бюджету вищого рівня.

Бюджетні позички — це отримання коштів на покриття тимчасового касового розриву. Згідно з Бюджетним кодексом у бюджеті позички отримуються органами місцевого самоврядування в комерційних банках.

Взаємні розрахунки бюджетів - це передача коштів з одного бюджету до іншого в зв'язку з перерозподілом між ними доходів (видатків) після ствердження бюджетів.

У 2002 р. було прийнято державний та місцевий бюджети вперше на основі положень Бюджетного кодексу України, в основу якого було покладено принципово нову систему планування і виконання місцевих бюджетів та визначення міжбюджетних трансфертів. Одним з основних принципів формування бюджетних взаємовідносин між державою та місцевим самоврядуванням на 2002 р став чіткий на стабільній основі розподіл фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами. За місцевими бюджетами були закріплені джерела надходжень, що забезпечують стабільне їх наповнення виключно у грошовій формі. [8:226].

В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що аналітично грамотно проведені розрахунки із визначення міжбюджетних трансфертів сприятиме забезпеченню прозорості при формуванні та розвитку нових бюджетних відносин, що в свою чергу надасть можливість місцевим бюджетам бути достатніми для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та забезпечення населення

послугами не нижче за рівень мінімальних соціальних потреб, при державному контролі законності, доцільності, та ефектнішим витрачанням коштів і належним їх обліком.

Література

1. Бежаев О.Г. Межбюджетные отношения: теория и практика реформирования/ Пор. ред. д.э.п. М.А. Яхьяева – М.: Экзамен, 2001. – С.58. 2. Буряк П.Ю. Міжбюджетні відносини та перспективи формування місцевих бюджетів// Фінанси України, 2001.-№6.-С.14. 3. Горват Т. Державні фінанси в різних політичних системах// Державні фінанси: Теорія і практика перехідного періоду в Центральній Європі/ Пер. з ориг.-К.: Основи, 1998.-С.115. 4. Каун О.Б. Концентрувальні засади формування механізму між бюджетних відносин в Україні// Фінанси України, 2001.-№6.-С.31. 5. Лилик О.Я. Міжбюджетні відносини в економічній системі держави// Фінанси України, 2002.-№6.-С.30. 6. Мошенець О.С. Міжбюджетні відносини як інструмент активізації регіонального розвитку// Фінанси України, 2001.-№12.-С.48. 7. Жемеренко Є.В. Особливості міжбюджетних відносин в Україні на сучасному етапі// Актуальні проблеми економіки, 2004.-№6.-С.24. 8. Фурдинко Л.Є., Гайдис Н.М. Міжбюджетні відносини в Україні в сучасних умовах// Регіональна економіка, 2004.-№2.-С.226.

Nataliya Hevkal'uk

ROLE OF INTERBUDGETARY RELATIONS IN UKRAINE

Interbudgetary relations play a great role at the formation of budgets of different levels. The reformation of budgetary system that provides with fullness and timeliness of budgets' fullness at the expense of the different kinds of taxes and gathering, their rational distribution between the budgetary system's stages, are considered in this article.